

nostnih spomenikih Celja bistveno obogatil. Poudarjamo pri tem zlasti objavo zelo važnih fresk iz sr. 14. stol. v cerkvi sv. Daniela, prekrasne kapele žal. M. B. istotam, ugotovitev Raunacherjevih slik v Marijini cerkvi, preiskavo grobnic v isti cerkvi, ki žal ni mogla biti izpeljana do konca in še marsikaj drugega.

Umetnostna topografija cerkvenega Celja nam odkriva prav za prav žalostno sliko. Roka brezsrčnih restavratorjev je tako usodno posegla v tradicionalni značaj najvažnejših spomenikov, da je njihova estetska vrednost po večini malenkostna, zgodovinska pa tako zabrisana, da jo je le s težavo mogoče še razbrati. Tem bolj je to obžalovati zaradi tega, ker je historično ozadje celjskih cerkvenih spomenikov prav izredno in romantično bogato. Legenda o sv. Maksimilijanu in blesteča, če prav tragična usoda rodu celjskih grofov so ozadje, na katerem bi mogli pričakovati mnogo več, kot nam nudi sedanje cerkveno Celje.

V primeri s prvima dvema zvezkoma, ki ju je izdalo Umetnostno zgodovinsko društvo, je ta zvezek mnogo bolje in po večini res zgledno ilustriran.

Frst

Sinclair Lewis: Dr. Arrowsmith, roman američkega lekara. Prevela Leposava Ž. Simić. Izdanje: Nolit, Beograd 1931.

Agilna mlada založba Nolit v Beogradu, ki si skuša pridobiti zaslug za našo književnost zlasti z izdajanjem onih bodisi originalnih bodisi prevedenih del iz lepe literature, ki nosijo izrazite sodobne socialne oznake (Kisch: Raj Amerika, Babel: Odesa, Renn: Rat, Remarque: Na zapadu ništa novo, Krleža itd.) se je lanskemu Nobelovemu nagrajencu Sinclairju Lewisu oddolžila s prevodom njegovega najboljšega dela »Dr. Arrowsmith«. Dasi spada Lewis med odličnike, med res — odličnike ameriške sedanje literature, ga nismo imeli pri nas še prav nikjer prilike brati kakor v izdajah Nolita (»Miss Claire putuje«). Njegove kvalitete pa bi zaslužile tudi od nas več pozornosti, če hočemo biti vsaj relativno pravični glede na prevode in stvari, ki jih požira knjižna lakota naših mas.

Ob imenu avtorjevem samem se nam takoj pridruži ime njegovega rojaka, čeprav ne izrazitega literarnega antipoda, Upton Sin-

clairja. Ta dva sta nekako osrednji postavi ameriške književnosti, le da Sinclair Lewis U. Sinclairja pretehtuje v precejšnji meri v tem, kolikor ostaja vedno in povsod v mejah umetniške stvarnosti in kljub tendenci brez tendenčne vsiljivosti, kar nikakor ni mogoče reči vselej o U. Sinclairju pri vseh dobrih straneh, ki mu jih pač ne moremo in še manj smemo zanikati. Druga posebnost in hkratu prednost Lewisova pa je, da se ni omejil v svojih delih zgolj na eno samo panogo oziroma stran življenja, na eno samo skupino problemov, ki so morda res najbolj pereči in vpijoči, ampak je zagrabil celoto ameriškega življenja, do vseh razrastkov in odtenkov, zlasti v tisti družabni plasti, ki jo mi, poznavalci Amerike zgolj iz časnikov, malokdaj in malokje dobimo v spoznanje: prikazal in razgalil in osvetlil nam je ameriškega srednjega človeka, meščana v vseh njegovih osebnih barvah, v vsem njegovem ozkem mišljenjskem in doživljaljskem krogu, osmešil do nesmrtnosti v »Babbithu« in v »Možu, ki je poznal prezidenta« vso tisto srednjo, »dobro« družbo, ki postaja v svojih malenkostnih potrebah, strasteh in stremljenjih sterilna kakor povsod. A kljub ostri, ponekod nedosegljivi ironiji njegovih del leži na vseh prevleka resnega umetniškega prizadevanja in genijalnosti, kar jim daje trajno ceno in veljavo.

Dr. Arrowsmith je v vsakem oziru Lewisovo bistveno, skoraj da najbistvenejše delo. To je roman mladega zdravnika. Od vseh početkov, ko prvič prime v roke secirni nož, preko prvih spoznanj o majhnem človeškem spoznanju, preko borb za uveljanje, preko sreče, ki jo najde v razumevanju zveste pomočnice in družice Leore, preko prvih uspehov, ki ga groze iztrgati znanosti in njenemu svečeniku, dr.-ju Gottliebu, in ga dvigniti na zapeljivo zavidni prestol reševalca človeštva, ko najde bakteriofag za pobijanje kuge, do razočaranj, ki mu jih rode izgube vsega, na kar se je vezal v tem zunanem življenju, da se umirjen po vseh spoznanjih spet vrne v svetišča laboratorijev k učitelju Gottliebu. Nemogoče je v kratkem sestavku približno naznačiti vsebino dela pri ogromni snovi, ki jo je L. čudovito smotreno, pregledno ter kljub popolni odtujenosti tako prepričevalno in sprejemljivo koncipiral, da nam ostane tra-

jen vtis silne, umetniške apologije znanosti. L. nam z enako jarko silo slika univerzitetno življenje, popivanje, kakor zagonetne, včasih grozotne tajne Gottliebiovih in Arrowsmithovih raziskavanj v bakterijologiji, zgrabi nas z ironičnimi opisi ameriških boljših in najboljših omizij prav tako kot nas pretrese s pretresljivimi slikami kuge na malem indijskem otoku. Njegovi ljudje so prav v zadnjem koncu in dnu kljub vsem okvirom in navlakam vedno ljudje in to je, kar nas znova potegne h Lewisovim knjigam in k Arrowsmithu še posebej.

Delo je izšlo v lepi obliki (ki morda malo spominja na izdaje Malik-založbe) in v latinici — zaslugi, ki ju ima med vsemi srbskimi založbami menda edino Nolit, le prevod je v podrobnostih prav belgrajsko-germanistično strašen, dasi se v celoti dobro čita. Moti tudi fonetična transkripcija lastnih imen, očitno po cirilici. Sicer pa je knjiga lepa.

Mirko Javornik

Ludwig Renn: Rat. Izdanje Nolit. Beograd. Preveli Dr. Nikola Mirković i Gustav Krklec. Štampa Vreme, Beograd. Fotomontaža i korice P. Bihaly. Str. 326.

Zanimanje za »vojno literaturo« je sicer že upadlo, vendar je potrebno, da spoznamo iz prevodov vsaj nekaj del, ki so zaslovela po vsem svetu. Iz francoskega slovstva poznamo Barbusse - o v Ogenj, ki smo ga dobili v Debeljakovi slovenitvi že kmalu po prevratu. Tudi Dorgelèsovi temni »Leseni križi« bi bili takrat zaslužili našo pozornost. Križem Evrope pa se je raznesel glas o Remarqueu (Nič novega na zapadu), ki ga tudi še nimamo v knjigi, in Rennovi Vojni, ki je pravkar izšla prevedena v založbi Nolit v Beogradu v čisto sodobni izdaji. Ob tej priliki se lahko dotaknem vprašanja, kaj je sploh »vojna literatura«. Če izvezem skladovnice knjig, ki niso imele drugega namena kakor poveljevat lažnivo veličino vojne s stališča pustolovskih dogodivščin Karla Maya, se moramo ustaviti ob pretresljivih izpovedih tistega rodu, ki je na svoje oči doživel ne samo razpad mest, armad in držav, temveč tudi videl za tem razpadom — razpad tiste Evrope, ki je vsaj na zunaj živela še do leta 1914, Evrope samozadovoljnega, prenasčenega meščanstva z njegovo egocentrično civilizacijo. Ta novi rod je spoznal, da je »mir« prav za prav fikcija, ki se za njenim zastorom nenehoma odigrava,

čeprav v milejših oblikah, vse to, kar je vihralo preko zemlje v onih štirih letih groze in usode. Ta rod ni več mogel najti smernic v »novem« življenju, zato je moral prebresti skozi premišljevanje o tistem silnem doživetju, ki je odkrilo poslednjo laž človeka dvajsetega veka. Iz teh spominjanj in premišljevanj, ki naj bi dala ozdravljenje in poiskala bodočnosti nov smisel, se je rodila tista vojna literatura, ki jo predstavljajo med drugimi zlasti imena Barbusse, Dorgelès, Remarque, Renn, Georg von der Vring, E. Glaeser itd.

Ludwig Renn je izmed tistih (rojen leta 1890), ki so še sprejeli vase vso vzgojo in nego prejšnje dobe. Redki, ki so se vrnili s fronte, so spoznali, da so postali popolni brezdomci in so se čutili pobeglece smrti. Njim v spomin je posvečena tudi knjiga Krieg, ki iz nje seva grozljiva in mračna nespokojnost blodečih duhov — brezdomcev. Rennova knjiga je popolno nasprotje literarno izglajeni umetnini, stvaren dokument je, ki hoče učinkovati z množico verističnih slik. Strašna gledanja, ko duh otopel molči in ko čuvstvo sploh še ne najde izraza, samo gledanja in opisovanja prijemljivih stvari in blaznih dejanj, in če se zapiči vate na koncu sploh kako vprašanje, tedaj samo predsmrtno vprašanje: »Čemu vse to?!« Ti opisi pa so sami na sebi že mojstrovine. Renn je kakor fotograf, ali razvrstitev teh slik je že izraz kolektivističnega doživljanja, ki je našlo svojo besedo samo v takih pošastnih podobah. Renn je vojno prikazal v tisočeri prizorih, duhovno je ni mogel premagati v sebi. Zdi se, kakor da je obstal omamljen pod njeno brezskrajno težo, ne on sam, tudi vsa njegova generacija. Ta rod iz let okrog 1890 je veroval v kulturno zgradbo, ki ga je vanjo takrat vokvirala šola in družba. V »vojni v rovinah«, v »bitki na Sommi«, kot »ranjen«, v bitkah na Aisni in v Champagni 1917, v »marčni ofenzivi l. 1918« in v »polomu« (kakor se glase poglavja v tej knjigi) se je lepo zgrajeni okvir sesul in ostalo je strašno čuvstvo praznote, spoznanja pa, ki bi razložilo to porazno praznoto, ni bilo za ta rod in ga zanj ne bo več. Ta omrtvičujoča zavest, da je vse votlo, da je tudi borec, ki se z nadčloveškim naporom iz ure v uro trga prežeči smrti iz objema, da je tudi ta gigantski borec — delec milijonov, prav tako izvoljen, in da ne najde nikjer in nikoli več oporišča, ta zavest je našla v Rennu najmočnejšega besednika. Vsa brezupnost, ki